

Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyonculuğuna İlişkin Değerlendirmeler*

Oğuz Sadık Aydos**

ÖZET

Son yıllarda bu alanda yeterli sayıda çalışmanın yapılmamış olması, mevcut hukukî düzenlemelerdeki aksaklıklar ve uygulamada yaşanan sorunlar çalışma konumuzu belirlememizde büyük bir faktör oldu. Bu konuya ilişkin olarak yapılacak bir değişiklikte, kültür varlıkları üzerindeki özel mülkiyetin alanının genişletilmesi ve koleksiyonculuğa dair katı hükümlerin tekrar gözden geçirilmesi gerekir. Bu değişiklik, kültür varlıklarının daha etkin olarak korunmasını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Kültür varlığı, koruma, koleksiyon, koleksiyoncu, devlet malı*

Evaluations Regarding the Turkish Culture Property Collecting

ABSTRACT

Inadequate quantity of labours in this field in recent years, faults existing in the arrangements of legislation and the problems met in the application have been a key factor to define in the selection of this subject. The private ownership on cultural properties must be widened and rigorous law based on collectors must be revised in a modification to be done in this area. This modification will keep the protection of cultural properties much more effectively.

Keywords: *Cultural Property, protection, collection, collector, state property*

* Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir.

** Dr., Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Hukuk Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

GİRİŞ

Ticaret yolları üzerinde bulunması, verimli topraklara sahip olması, doğal zenginlikleri ve iklimsel özellikleri Anadolu'nun çok eski bir tarihe sahip olması sonucunu doğurmuştur. Bu eski tarihi ve çok çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapması, Anadolu'yu kültür varlıkları açısından çok zengin bir konuma getirmiştir. Turizmin canlılık kazanmasında da bu zenginliğin rolü yüksek olmuştur.

Define arayıcılığını meslek edinenlerin bu bölgede yüzyıllardır faaliyette bulunmaları¹ da ülkemizin çok zengin bir tarih ve kültür mirasına sahip olmasının doğal sonucudur. Ayrıca, başka bir işle uğraşırken kültür varlıkları bulan kişilerin sayısı da az değildir². Bu varlıkları bulanların önemli bir bölümü, bilgisizlikleri ya da kasıtlı olarak ne yazık ki bunlara zarar vermektedir. Bilgisizliğin temelinde, mevzuatı bilmemek yer almaktadır³. Ceza alma korkusu nedeniyle ellerinde bulunan kültür varlıklarının biçimini değiştirerek maden yığını olarak piyasaya sürenlerin sayısı hiç de az değildir⁴. Bunun yanı sıra, müzelerin kendisine fazla ödeme yapmayacağını düşünen bazı vatandaşlar ise buldukları kültür varlıklarını yabancılara yahut kaçakçılara satmak veya yurt dışına çıkarmak suretiyle tarihî mirasımıza karşı büyük bir ihanet içine girmektedirler.

Kültür varlıklarımıza verilen bu zararlarda veya bunların ülkemizin dışına çıkarılmasında bilgisizliğin ve kasıtlı davranışların⁵ yanı sıra konuya ilişkin yasal düzenlemelerin eksikliği de önemli bir faktördür. Zira, gerek Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve gerekse Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik çelişkili, açık olmayan ve amaca tam olarak hizmet etmeyen hükümler içermektedir.

1 HALDÛN, İbn (Çev. KENDİR, Halil): **Mukaddime**, C. II, Ankara 2004, 527 vd.

2 HALDÛN, 530.

3 Birazdan inceleyeceğimiz gibi son altı Osmanlı Padişahı dönemine ait sikkelerin alımı satımı yasaldir. Ancak, bu bilgiye vâkıf olmayan kişiler özel mülkiyete elverişli böylesi sikkelerin de tarihî dokusuna zarar vermektedirler.

4 Bulduğu gümüş veya altın sikkeleri ya da etnografik eserleri eritmek suretiyle, piyasaya çıkararak maden değerleri üzerinden satan çok sayıda kişiye rastlamak mümkündür Anadolu köylerinde.

5 ÖZEL, Sibel: **Uluslararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması**, İstanbul 1998, 9.

I- Tarihçe

Osmanlı Devleti'nde başlangıçta İslâm hukukunun genel kurallarına tâbi olan kültür varlıklarına ilişkin ilk yasal düzenleme 1869 tarihli *Asar-i Atika*⁶ *Nizamnâmesi*'dir⁷. Bu nizamnamede taşınmazların yeterince düzenlenmemiş olması 1912 yılında *Muhafaza-i Âbidat*⁸ *Nizamnâmesi*'nin yürürlüğe girmesine yol açmıştır.

Her iki nizamnâme de 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nun⁹ yürürlük tarihi olan 6.5.1973'e kadar uygulanmışlardır¹⁰. 1710 Sayılı Kanun ise 21.7.1983 tarihinde yerini Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na¹¹ bırakmıştır¹².

Kültür varlıkları ilk olarak 1961 Anayasası'nda¹³ yer almış ve 1982 Anayasası'nda¹⁴ da "*Tarih, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması*" başlığı altında hükme bağlanmıştır: "*Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.*

Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir" M. 63.

6 Asar-i Atika: Eski eser

7 Söz konusu düzenleme, 1874, 1884 ve 1906 yıllarında revize edilmiştir: UMAR, Bilge/ÇİLİNGİROĞLU, Altan: **Eski Eserler Hukuku**, Ankara 1990, 7. Bu nizamname, normlar hiyerarşisinde kanun gücündedir: Ayrıntılı bilgi için bkz. AMK 6.7.1965, 1965/16 E., 1965/41 K.: MUMCU, Ahmet: "**Eski Eserler Hukuku ve Türkiye**", AÜHF Dergisi 1971, C. XXVIII, S. 1-4, s. 41-76 (2), 42.

8 Muhafaza-i ağabeydat: Anıtların korunması.

9 Adı geçen kanunun 53. maddesi ile yürürlükten kaldırılmışlardır.

10 RG. 6.5.1973, S. 14527.

11 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. RG. 23.7.1983, S. 18113. Söz konusu kanun çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde "*2863 sayılı Kanun*" şeklinde anılacaktır.

12 2863 sayılı Kanun günümüze kadar şu değişikliklere uğramıştır: 17.6.1987 tarihli ve 3386 sayılı Kanun (RG. 24.6.1987, S. 19497), 21.2.2001 tarihli ve 4629 sayılı Kanun (RG. 3.3.2001, S. 24335), 26.5.2004 tarihli ve 5177 sayılı Kanun (RG. 5.6.2004, S. 25483), 14.7.2004 tarihli ve 5226 sayılı Kanun (RG. 27.7.2004, S. 25535), 28.12.2006 tarihli ve 5571 sayılı Kanun (RG. 13.1.2007, S. 26402).

13 1961 Anayasası m. 50/V: "*Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar*" (RG. 20.7.1961, S. 10859).

14 RG. 9.11.1982, S. 17863.

II- Kültür Varlığı Kavramı

A) Genel Olarak

Bu noktada öncelikle, kültür varlığı ve define kavramları arasındaki ayrımı aydınlığa kavuşturmak gerekir. Zira, özellikle halk arasında, define denildiği zaman aslında kültür varlığı ifade edilmek istenmekte ve ticareti yasak olan eşya anlaşılmalıdır. Ancak mevzuata göre define, özel mülkiyete konu olabilen, hukukun alış verişine izin verdiği eşya olarak tanımlanmaktadır. Medenî Kanunun defineyi, “*Bulunmalarından çok zaman önce¹⁵ gömülmüş veya saklanmış olduğu¹⁶ ve duruma göre artık malikinin bulunmadığı kesin olarak anlaşılan¹⁷ değerli şeyler¹⁸...*” şeklinde tanımlamıştır (m. 772/I)¹⁹. Bu noktada eski eşya, özel

15 “*Bulunmalarından çok zaman önce...*” ile neyin kastedildiği çok açık değildir. “*Çok zaman*” ölçütü, eskilik anlamında mı yoksa malikin tespit edilememesi anlamında mı kullanılmaktadır? “*... ve duruma göre artık malikinin bulunmadığı ...*” ifadesi, “*çok zaman önce*” ile malikin tespit edilememesinin kastedildiği sonucunu çıkarmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, 10 yıl öncesine ait olsa bile malikini anlayamadığımız değerli şeyler define olarak nitelendirilebilir mi? Bu konuda ESENER/GÜVEN, “*ortalama bir insan ömrünü aşan sürenin geçmiş olmasını*” gerekli ölçüt olarak benimsemektedir (ESENER, Turhan/GÜVEN, Kudret: **Eşya Hukuku**, B. 4, Ankara 2008, 307).

16 Medenî Kanun’da yer alan tanımın bir diğer dikkat çekici noktası ise, definenin “*... gömülmüş veya saklanmış ...*” olma unsurudur. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, malikinin gömme veya saklama gibi bir saik ile hareket etmediği eski eşya define olarak nitelendirilemeyecek midir? Örneğin, kişinin ceketinin cebinde duran, deprem neticesinde yıkılan evin altında kalan ve aradan çok uzun bir süre geçtikten sonra bulunan sikkelerin define olarak nitelendirilmesi mümkün olmayacaktır. Ayrıca, terk edilmiş bir yerleşim yerinde unutulmuş olan değerli şeyler de bu açıdan bakıldığında define olarak nitelendirilmemektedir. Kanımızca söz konusu hükmün, “*... bulunmalarından çok zaman önce yapılmış veya kullanılmış olan ...*” şeklinde değiştirilmesi gerekir.

17 Define kavramının bir diğer unsuru “*... artık malikinin bulunmadığı kesin olarak anlaşılan*”dır. Bu ifade de yanlış anlaşılmağa müsaittir. Şöyle ki, şu anda söz konusu eşya üzerinde mülkiyet hakkının olmaması gibi bir anlama yol açan bu ifade yanlış bir değerlendirmedir. Zira aynı hak niteliğine sahip mülkiyet hakkı hak düşürücü veya zamaşımı sürelerine bağlı değildir. Daha açık anlatımla, mülkiyet hakkının belli bir süre takip edilmemesi hakkın düşmesine veya zamaşımına uğramasına yol açmaz. Malikin ölmüş olması da hakkın mirasçılara küllî halefiyet ilkesi gereği geçmesi sonucunu doğurur. Bu yönüyle de mülkiyet hakkı kesintiye uğramamış olur. Bu bağlamda, kanunda yer alan ifadeyi, “*üzerinde mülkiyet hakkı olmama*” şeklinde değil de “*malikin bulunamaması*” diye anlamamız gerekir.

18 Son olarak, “*...değerli şeyler...*” define olarak nitelendirilir. Bu anlamda olmak üzere, işlevsizlik değil değersizlik dikkate alınır. Daha açık anlatımla, hiçbir ekonomik değeri olmayan varlıklar define değildir. Değerin en az ne kadar olması meselesi hâkimin takdir yetkisi (MK M. 4) ile tespit etmesi gereken bir husustur.

19 Sözlükte ise define şu şekilde tarif edilmiştir; “*Toprak altında gömülerek saklanmış para veya değerli şeyler, gömü*”: TÜRK

mülkiyete elverişli ise ‘*define*’, değil ise ‘*bilimsel değer taşıyan eşya*’ olarak nitelendirilmektedir. Bu son tâhilde kültür varlığı bilimsel değer taşıyan eşya olarak adlandırılmış ve define ifadesi kesinlikle kullanılmamıştır. Daha açık anlatımla, define kavramı özel mülkiyete elverişli olan ve olmayan şeklinde ikiye ayrılmış olsa idi kanun koyucunun hükmü şu şekilde düzenlemesi gerekecekti; “*Bilimsel değer²⁰ taşıyanlara ilişkin hükümler saklı kalmak üzere define, içinde bulunduğu taşınmaz veya taşınır malın malikinin olur*”. Özet olarak ifade etmek gerekirse, define ile kültür varlığı kavramları birbirlerinden çok farklı anlamlar taşımaktadırlar ve alış veriş konu olamayan eşya define değil kültür varlığıdır.

Teknik olarak konuya bakıldığında insan yapısı olan ve kültürel özellikler taşıyan define de aslında kültür varlığı olarak nitelendirilir. Hâl böyle olmakla birlikte, 2863 sayılı Kanun’un lafzına da bağlı kalarak, çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde, bilimsel değer taşıyan eşya için ‘*kültür varlığı*’ ifadesi kullanılacaktır.

B) Tanımı

2863 sayılı Kanun “*tanımlar*” başlığı altında “*kültür varlığı*”nı “*tarih öncesi ve tarihî devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihî devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yeraltında veya sualtındaki bütün taşınır veya taşınmaz varlıklardır*.” (m. 3/a-1) şeklinde tanımlamaktadır. Kanunda tabiat varlıkları da bağımsız olarak düzenlendiği için kültür varlığının insanlar tarafından oluşturulmuş değerler şeklinde anlaşılması gerekir²¹.

Kültür varlıkları bu tür eşyanın genel adıdır. Bu bağlamda kültür varlıkları korunması gerekli olan ve olmayan şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Örneğin, II. Abdülhamid döneminde basılmış olan sikke de kültür varlığıdır ve birazdan inceleyeceğimiz gibi alış ve-

DİL KURUMU: **Türkçe Sözlük**, B. 10, Ankara 2005, 482.

20 Medenî Kanun, bilimsel değer ile neyi kastettiğini açıklamamıştır; “*Bilimsel değeri olan sahipsiz doğal şeyler ile eski eserlerin bulunması hâlinde özel kanun hükümleri uygulanır*”. Burada atıf yapılan özel kanun 2863 sayılı Kanun’dur.

21 GÜNDEL, Ahmet: **Açıklamalı – İċihatlı Eski Eserler Hukuku Ceza – Hukuk**, Ankara 1996, 138.

rişe konu olabilen bir eşyadır. Çalışma konumuz ise, devlet malı niteliği taşıyan, alış verişe konu olamayan, ‘korunması gerekli taşınır kültür varlığı’dır. Ancak, gerek Anayasa (M. 63) ve gerekse 2863 sayılı Kanun’un (M. 3/a-1) lafzına uygun olarak korunması gerekli olan ve bu bağlamda devlet malı niteliği taşıyan varlıklar bundan sonraki bölümlerde sadece “kültür varlığı” diye anılacaktır.

C) Kapsamı

Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının ne olduğu, 2863 sayılı Kanun’un 23. maddesinde kazuistik yöntem²² ile şu şekilde sıralanmıştır:

“Jeolojik, tarih öncesi²³ ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları;

Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks)²⁴, volkan camları (obsidyen)²⁵, kemik veya madenî her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kab ve kacaklar, heykeller, figürinler²⁶, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar (ikon²⁷), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyyat) yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, maskeler, taçlar (diadem), deri, bez, papirus, parşümen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, muhalledat²⁸ (relique’ler), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları²⁹,

Halkın sosyal heyetini yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dâhil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıkları.

Osmanlı Padişahlarından Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülhamit, V. Mehmet Reşat ve Vahidet-tin³⁰ ve aynı çağdaki sikkeler³¹, bu kanuna göre tescile tâbi olmaksızın yurt içinde alınıp satılabilirler³².

Bu madde kararına girmeyen sikkeler bu kanunun genel hükümlerine tâbidir.

b) Millî tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal ATATÜRK’e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınırlar.” (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik).

Alış verişine izin verilen kültür varlıkları konusunda sikkeler açısından son altı Osmanlı padişahı (1839’dan sonrası) yasal sınır olarak belirlenmiştir. Bu belirlemenin dayanağını tespit amacıyla kanunun gerekçesine bakmalıyız. Tasarı gerekçesinin genel bölümünde; “sarraflarda satılan sikkelerin eski eser olmadığını söylemeye imkân yoktur. Böyle olunca 1710 sayılı Kanun’un açık ihlâli bu konuda da serbestçe sürdürülmektedir” ifadesi kullanılmıştır. Madde gerekçesinde ise; “Bugün serbestçe kuyumcularda satılan ve halkımızın yaygın olarak kullandığı sikkelerden, nadir nitelikte olmayanlarına bu kanun yönünden yurt içinde ticaret serbestisi vermek, toplum gerçeklerine uygundur.”³³ cümlesi yer almıştır. Gereçeklerden yola çıkarak, kanun hükmündeki sınırın belirlenmesinde nadirliğin dikkate alındığı sonucuna

22 Konuya ilişkin kazuistik yöntem Asar-i Atika Nizamnamesi’nin mirasıdır. Zira orada da eski eserler uzun uzun sayılmıştır (5. ve 6. maddeler).

23 Tarih öncesi, “tarih yazı ile başlar” ilkesine uygun olarak, yazının bulunmasından öncesini ifade eder.

24 Paleolitik devirden başlayarak alet yapımında kullanılan bir cins taştır: KANADOĞLU, Sabih: **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku**, Ankara 2007, B. 3, 193.

25 Akışkan lavların ani soğuması ile oluşan, silah, alet ve süs eşyası yapımında kullanılan doğal cam: KANADOĞLU, 193.

26 6-7 cm. boyundaki heykelcikler: KANADOĞLU, 193.

27 Tek tanrılı dinlerden önce, tanrıları temsil ettiğine inanılan resim ve heykeller: KANADOĞLU, 193.

28 Ölenin bıraktığı şeyler demektir. Ayrıca kutsal kalıntı anlamında da kullanılır: KANADOĞLU, 193.

29 Kültür varlığı niteliğindeki herhangi bir obje parçasının da

bu hüküm kapsamında değerlendirilebilmesi için söz konusu parçanın önemli ve/veya kişilikli parça olması gerekir: UMAR/Çİ-LİNGİROĞLU, 204.

30 Bu hükmün 17.6.1987 tarihli ve 3386 sayılı Kanunla değiştirilmesinden evvel anılan padişahların sikkelerinden sadece İstanbul (Konstantiniye/İslâmbol) darphanesinde basılmış olanlar, tescile tâbi olmaksızın serbestçe alınıp satılabiliyordu.

31 Gerekte kullanılan “altın sikke” kavramı isabetli bir şekilde kanun metnine geçmemiş ve bu bağlamda gümüş, bakır, nikel gibi madenlerden yapılan sikkeler de gereksiz yere kapsam dışına çıkarılmamıştır.

32 Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması için Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme, “Yüzyıldan daha eskiye ait sikke, hak edilmiş mühür, kitabe ve benzeri şeyleri kültür varlığı” olarak nitelemektedir (m. 1): RG. 26.1.1981, S. 17232.

33 KARAGÖZOĞLU, 82.

ulaşıyoruz. Ancak hüküm gerekçedeki amaca uygun bir şekilde kaleme alınmamıştır. Zira, Osmanlı Devleti ardılı olduğumuz ve ayrıca tarihi çok eski olmayan bir devlettir. Bundan dolayıdır ki, Osmanlı sikkeleri çevremizde çok sayıda bulunmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak da müzelerin çoğu Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde basılmış sikkeleri bile almamaktadır. Bu sikkelerden müzelerde (özellikle depolarda) o kadar çok sayıdadır ki, teşhir edilenler dahi gelişigüzel bir şekilde yerleştirilmişlerdir. Bu bağlamda, hemen hemen hiçbir müzede Osmanlı sikkeleri padişahlara göre ayrılmamıştır³⁴. Padişahlara göre ayırım bir tarafa, bu sikkelerin çoğu depolarda bekletilmektedir³⁵. Diğer bir açıdan ise, Osmanlı ile aynı dönemde Avrupa'da basılan paralar ise Avrupa'da serbestçe alınıp satılabilmektedir. Bu değerlendirmelerin ışığı altında söz konusu yasal sınırın Osmanlı Devleti'nin başlangıcına (1299) kadar geriye götürülmesi gerektiğini ve böylece gerekçedeki amacın da gerçekleşeceğini düşünüyoruz.

Söz konusu hükmün bir diğer müphem noktası ise, son altı Osmanlı padişah dönemi ile ilgili olarak tanıyan ticaret serbestisinin sikkeye münhasır olup olmadığıdır. Bu bağlamda, gene aynı döneme ait mühürler ve tartı araçları gibi objeler korunması gerekli taşınır kültür varlığı olarak mı nitelendirilecektir? Hükmün yorumlanmasından her ne kadar, alış verişine izin verilen eşyanın sikkeler olduğu sonucu çıkarılsa da, pratik hayat farklı bir şekilde gelişmiştir. Zira antika pazarlarında sikkelerin yanı sıra bu döneme ait objeler de serbestçe alınıp satılmaktadır.

D) Unsurları

Bir varlığın kültür varlığı niteliğini kazanabilmesi için sahip olması gereken unsurları şu şekilde sıralamamız mümkündür: Tarihî bir sınırın olmaması, kamu yararı ve nadirlik.

1. Tarihî Bir Sınırın Olmaması

Korunması gerekli kültür varlığı niteliğinin kazanılmasında 'eski' olmaya gerek yoktur. Şöyle ki, 'tarih

öncesi ve tarihî...' (2863 sayılı Kanun M. 3/a-1) ifadesi günümüzü de kapsayacak genişliktedir. UMAR/ÇİLİNGİROĞLU, bu kapsamı çok güzel belirtmiştir: "Yaşamakta olduğumuz her an, tarihe doğru akış hâlinindedir. Öyleyse, bir nesnenin pek yakın dönem yapıtı olması, hatta bugünün yapıtı olması; onda gelecek kuşaklara saklanması haklı kulan özellikler bulunuyorsa, nesnenin EEH anlamında eski eser sayılmasını engellemez."³⁶.

2. Kamu Yararı

Kültür varlığının korunmasında 'kamu yararı'nın bulunması gerekir. Kamu yararı kavramı hiç şüphesiz sadece günümüzde yaşayan insanları değil gelecek kuşakları da kapsayacak şekilde kullanılmaktadır³⁷. Zaten, kültür varlıklarının korunmasından amaç da bunların gelecek kuşaklara kalmasını sağlamaktır. Zira bunlar, üzerinde araştırma yapmanın yanı sıra, temaşa zevki de veren varlıklardır. Bu bağlamda gelecek kuşakların da bunları görebilme hakları doğal olarak vardır³⁸.

YHGK da mahkemelerin kamu yararı nedeniyle, konuyu düzenleyen hükümlerin re'sen dikkate alınması gerektiğine karar vermiştir³⁹.

3. Nadirlik

Yukarıda sıraladığımız koşullara ilaveten, kültür varlığının korunması gerekli sayılabilmesi için 'sayıca az olması' gerekmektedir⁴⁰. Yukarıda ifade ettiğimiz

36 UMAR/ÇİLİNGİROĞLU, 41-42.

37 UMAR/ÇİLİNGİROĞLU, 42-43.

38 Devlet malı sayılmanın nedenlerinden biri de bu çerçevede kamu yararı düşüncesidir.

39 "1710 Sayılı EEK tümü itibariyle değerlendirildiğinde, mâhiyeti itibariyle geçmişe de yönelik düzenlemede bulunduğu ve kamu düzeni ve kamu yararını ilgilendirdiğinden re'sen mahkemece dikkate alınması gerektiğinin kabulü zorunludur. Diğer taraftan şu hususun özellikle belirtilmesi gerekir: 1710 sayılı yasanın asıl temel amacı eski eserlerin korunmasıdır. Hal böyle olunca, tehlike arz eden durumlarda dahi, yasanın koruma amacı dikkate alınarak, onların yok olması sonucunu doğuracak tedbirler değil, varlıklarını sürdürmeye yönelecek tedbirlerin araştırılması zorunludur.

Bu nedenlerle, mahkemece özel daire kararına uymak gerekirken yeterli araştırma yapmadan ve 1710 Sayılı yasadaki yazılı devlet kurumu ve kurulları yerine yasanın amacı ile bağdaşamaz biçimde Ziraat Mühendisi bilirkişi raporuna dayanılarak önceki kararda dretilmesi yolsuzdur": YHGK, 6.12.1978 tarih, 1977/1-148 E., 1978/1057 K. (YKD, 1979, S. 5, 605-606).

40 MUMCU, Ahmet: "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", AÜHF Dergisi 1969, C. XXVI, S. 3-4, s. 45-78 (1), 48-50; AKIPEK, Serap: **Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Kültür**

34 Arşivi değerli kılan sadece zenginliği değil aynı zamanda tasnifindeki özen ve anlaşılmasındaki kolaylıktır.

35 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. <www.arkitera.com.tr>, 18.12.2008; <www.tumgazeteler.com>, 18.12.2008; <www.haberler.com>, 18.12.2008.

gibi nadirlik, ilgili madde gerekçesinde de belirleyici bir ölçüt olarak tespit edilmiştir.

4. Ara Değerlendirme

Konuyu basit bir örnek üzerinden açıklamak faydalı olacaktır. Mardin, Artuklu Medeniyeti'nin yaşam alanıdır. Bu bağlamda söz konusu ilimizde ilgili medeniyete ait çok sayıda çeşitli tarihî objeler ile sikkeler bulunmuş ve bulunmaya da devam etmektedir. Sonuç olarak Mardin Müzesi'nde bu kültür varlıklarından fazlası ile vardır. Hatta öyle ki, teşhir edilenlerin yanı sıra, bunların önemli bir kısmı hâlen depolardadır. Aynı örneği Van ili ve Urartu Medeniyeti şeklinde veya Anadolu'nun her hangi bir köşesi üzerinden de girebiliriz. Şimdi burada şu soruların cevaplarını arayacağız; teşhir edilen varlıkların miktarı yeterli mi ve hava ile temasları kesilmiş mi? Teşhir edilenlerin dışındakiler depolarda iyi bir şekilde muhafaza edilebiliyor mu? Eğer muhafaza edilebiliyor ise bunun amacı nedir? Başka bir ifade ile ne için / kim için saklanıyorlar? Devlet bunlara ödül verirken (satın alırken) ne kadar ödeme yapıyor?

Şimdi sırasıyla bu soruların cevaplarını aramaya çalışalım; maddî varlığı bulunan nesnelere zaman içinde aşınmaya uğrar ve yıpranırlar. Bu anlamda olmak üzere özellikle madenler için kimi tehlikeler mevcuttur. Nemli ortamlar ve sürtünme gibi faktörler madenlerin şeklinin değişmesine yol açar. Üzerindeki kabartmaların, oymaların, yazıların silindiği ve sonuçta bir maden yığını hâline dönüştüğü durumlarda bunlar anlam ve önemlerini kaybederler. Şöyle ki, bunların temel fonksiyonu geçmiş ile bugün arasında kurdukları köprüdür⁴¹. Geçmişte insanların geçim kaynakları, ne şekilde yaşadıkları, zevkleri, ulaştıkları uygarlık düzeyleri, yönetim biçimleri gibi olgular konusunda bu objeler günümüze ışık tutarlar. Örneğin, bir sikke üzerindeki kral resmi diğer tarihî kaynaklarda yer almayan bir yöneticinin varlığı konusunda kanıt oluşturur. Konuya bu açıdan bakıldığında şöyle bir sonuca ulaşmak da mümkündür: “*Devlet, eline geçen objeler üzerinde incelemeler yapar; tâhlillerini yazılı hâle getirir ve objeyi, malikine iade eder. Bun-*

ları kendi mülkiyetine almaz.” Bu sonuç çeşitli açılardan yanlıştır. Şöyle ki, kültür varlıkları üzerinde günümüz teknolojisi ile yapılamayan tespitler gelecekte yapılabilir⁴². Ayrıca, tarih ile kurulmuş olan bu köprü üzerinden doğrudan doğruya geçme zevki sadece bu ilk incelemeyi yapan devlet görevlilerine bırakılmaz. Bu durum çoğu kişi için bir anlam ifade edemeyebilir ama ilgisi olan insanlar açısından tarifi imkânsız bir hazdır; tarihî nesnelere bakmak, onları incelemek.

Yabancı ülkelerde ve özellikle Avrupa ülkelerindeki müzelerde teşhir edilen objelerin hava ile olan teması mutlak kesilmekte ve bu suretle ömürleri uzatılmaktadır. Ancak maalesef ülkemizde böylesi titiz bir saklama olmamakla birlikte, müze konukları eğer arzu eder ise elini uzatıp obje ile fiziksel temas dahi sağlayabilmektedirler.

Teşhir edilen kültür varlıklarına gösterilen itina doğrultusunda depolarda saklananların ne koşullarda bulunduğunu tahmin etmek hiç de zor değildir. Bunlar, yerin altında bulunan nemli depolarda, hepsi bir biri ile fiziksel temas hâlinde, bir tanesinde oluşan küfün hızla diğerlerine de bulaştığı bir ortamda saklanmaktadır. Daha açık anlatımla, daha iyi korur ve gelecek kuşaklara aktarırım düşüncesindeki devletin elinde bunlar yavaş yavaş yok olmak tehlikesi altındadır⁴³.

Depolarda bulunanların iyi koşullarda saklanması ihtimalinde dahi buradaki amacın ne olduğu tartışmaya açık bir konudur. Daha açık anlatımla, aynı anda basılmış sikkeden bin tane saklandığı bir durumda amacın ne olduğu anlaşılammaktadır. Söz konusu sikkelerin basıldığı aletlerin ilkelliği nedeniyle günümüz madenî paraları gibi hepsi aynı ölçülerde basılmaktadır. Aralarındaki tek fark budur ve bu durumu tespit etmek için de beş on tane sikke amacı gerçekleştirmek için yeterli olacaktır.

Bir anlamda misli eşya niteliği taşıyan bu sikkeleri devlet gelecekte satmak amacıyla mı saklamaktadır? Üzerinden daha çok zaman geçince değerleneceği düşüncesi ile mi hareket edilmektedir? Elverişli yerler oluşturulduğu zaman bunları teşhir etme hedefi

Malları, Ankara 1999, 9. Karşı görüş için bkz. UMAR/ÇİLİN-GİROĞLU, 44-45.

41 ÖZEL, 90.

42 Bundan yüzyıl öncesi ile günümüz teknolojisi arasındaki farka bakıldığında neyin kastedildiği kolaylıkla anlaşılacaktır.

43 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. MUMCU, (2), 50 - 52.

var ise, bu da rasyonel tercih değildir. Zira birbirinin aynı olan bin tane sikkeyi inceleyen müze ziyaretçilerinin bu durumdan hoşnut olacaklarını söylemek pek mümkün değildir.

Son olarak, devlet bu kültür varlıklarını alırken ne kadar ödül/bedel ödemektedir? Medeniyet tarihi eski olmayan, korunması gerekli kültür varlıkları sınırlı olan ülkeler için bu tarihî değerlere ödül/bedel ödemek fazla bir külfet getirmeyebilir. Ancak, açık hava müzesi niteliği taşıyan ülkemizde, bunların her birini müzeye kazandırmanın da bir maliyeti vardır⁴⁴. Bütçeleri sarsacak boyutlarda olacak bu maliyeti müze depolarında eser saklamak için göze alınmanın ne derece rasyonel olduğu ise tartışmaya açıktır.

Çok olan eserler hakkındaki bu düzenleme ve yaklaşım diğer yandan bunlar üzerindeki kontrolü güç hâle getirmektedir. Ayrıca, bu nitelikteki eserlerle ilgili olarak da illegal bir zeminde fahiş bir piyasa oluşmaktadır.

Yukarıdaki değerlendirmelerin ışığı altında, tarihî çok eski olsa da nadir nitelik taşımayan varlıkların özel mülkiyete konu olabilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu bağlamda, yasal sınırın Osmanlı Devleti'nin başlangıcına kadar gitmesi gerektiği konusundaki fikrimizi yukarıda ifade etmiştik. Dolayısıyla hükümdeki zaman dilimi 1299 yılından öncesi olarak tespit edilmelidir⁴⁵.

E) Devlet Malı Niteliği

Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının Devlet malı sayılacağı 2863 Sayılı Kanun ile açıkça hükme bağlanmıştır (m. 5/I)⁴⁶. Devletin burada-

44 ÖZEL, 90.

45 Bu tarihten önceki dönemler için ise nadirlik kriterini alarak bir özel mülkiyet sınırı tespit edilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Şöyle ki, 1299'dan önce olsa bile çok sayıda olan kültür varlıklarına da özel mülkiyet tanınması gerekir. Konuyu bir örnek olarak Bizans İmparatoru Justinus I (krallık dönemi 518-527) döneminde basılmış olan bazı bronz sikkelerden çok sayıda bulunmaktadır. Tüm müzelerde de bu sikkelerden bulunduğunu varsayalım. Bu kategoride yeni bir sikke ortaya çıktığı zaman müzenin bunu almakta ısrarcı olması yerine bunun özel mülkiyete bırakılması gerektiği kanaatindeyiz.

46 Bu hükmün 1906 tarihli mülga Asar-ı Atika Nizamnamesi'ne ulaşan bir geçmişi vardır (m. 4). Ayrıca aynı esas doğal olarak taşınmazlar için de benimsenmiştir. Bkz. Y. 8. HD. 21.12.1978 T., 1978/8993 E., 1978/3077 K.; Y. 1. HD. 15.11.1978 T., 1978/11872 E., 1978/11937 K.: SÖNMEZ, İbrahim/KARAGÖZÖĞLU, Turgay: **Taşınır – Taşınmaz Eski Eserler Hukuku**, Ankara 1989,

ki mülkiyet hakkı, kültür varlıklarının niteliği gereği, özel hukuktaki klasik mülkiyet hakkı ile bağdaşmaz. Zira, devletin bu tür eşyayı satma ve yok etme gibi yetkileri yoktur. Bu bağlamda, kendine özgü kamu mülkiyeti şeklinde bir değerlendirme amaca uygun bir nitelik taşıır⁴⁷. Bu tespit, özellikle yurt dışına kaçırılan kültür varlıklarının iadesi aşamasında hukukî açıdan avantajlı bir konuma gelmemize yol açar⁴⁸.

Devletin bu koruması sadece kendi sınırları içinde söz konusu değildir⁴⁹. İmzaladığımız uluslararası sözleşmeler gereği, her devletin kendi kültür varlıklarına olduğu kadar, bütün ulusların kültür varlıklarına karşı saygılı olma bakımından manevî sorumluluklarının bulunduğu bilincine varması gerekir⁵⁰.

Devlet malı olmanın bir diğer pratik faydası da şudur: bu kültür varlıkları eğer özel mülkiyete konu olsa idi, bu malları sadece malikleri, malikin hısımları ve yakınları görebilecek idi. Arkeologlar, araştırmacılar ve koleksiyoncular gibi konuya ilgisi olan kişiler söz konusu varlığı görme imkânına sahip olamayacaklardı. Ancak devlet malı niteliği, bu varlıkların müzelerde sergilenmesini ve ilgisi olan herkesin orada bunları görebilmeleri sonucunu doğurmaktadır.

Korunması gerekli kültür varlıklarının devlet malı sayılması karşısında, devletin bu tür eşyayı elinde bulduranlara ödediği bedel satın alma bedeli değil

152-156.

47 KANADOĞLU, 90.

48 Yurt dışına kaçırılan Elmalı Hazinesi'nin iade edilmesi için açılan davada davalı, devletin denetim, gözetim ve koruma yetkisi olduğunu, bu tahlilde mülkiyet hakkına sahip olmayan devletin bu davada taraf sıfatının olamayacağı şeklindeki savunmasına 2863 sayılı Kanun'u gerekçe göstererek davanın reddini talep etmiştir. Türkiye ise iddiasında, 1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi'nden 2863 Sayılı Kanuna kadar geçen süreçte, mevzuatta farklı ifadeler kullanılsa da devletin malik olma hakkının mutlak olduğunu ileri sürmüştür. Davaya bakan Boston İlk Derece Federal Mahkemesi, 8.6.1994 tarihli kararında, Türkiye Cumhuriyeti'nin istirdat davası açmak için yeterli sıfatının bulunduğu ve aynı doğrultuda da söz konusu definenin Türkiye'ye iadesine hükmetmiştir: Ayrıntılı bilgi için bkz. KANADOĞLU, 90-91.

49 Çatışmaya katılsın veya katılmasın, çatışma nedeniyle zarar gören kültür varlıklarının korunması açısından her toplumun sorumluluğu vardır. UNESCO'nun doğuşu da bu fikre dayanmaktadır: AKİPEK, 274.

50 ÖZEL, 28; 12.10-14.11.1970 tarihleri arasında Paris'te yapılan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Genel Konferansı'nda imzalanan Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhrac ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması için Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme'nin dibacesi.

ödül olarak nitelendirilebilir. Her ne kadar 2863 sayılı Kanun'un bazı hükümlerinde⁵¹ “*değeri ödenecek*”, “*satın alınabilir*”⁵² ifadeleri kullanılsa da, burada devlet kendi malına kavuşmasını sağlayan kişiyi ödüllendirmektedir⁵³. Bu noktada, taşınır kültür varlığını bulan kamu görevlisine herhangi bir ödül verilmeyeceğini de belirtmek istiyoruz⁵⁴.

2863 sayılı Kanun'da yer alan “... *Tasnif⁵⁵ ve tescil⁵⁶ dışı bırakılan ve müzelere alınması gerekli görülmeyenler, sahiplerine bir belge ile iade olunurlar. ...*” (m. 25/IV) ifadesi KANADOĞLU'nun da haklı olarak işaret ettiği gibi yanlış bir nitelemedir⁵⁷. Bu bağlamda “*sahiplerine*” kelimesinin “*zilyetlerine*” şeklinde değiştirilmesi isabetli olacaktır. Bu hükümde dikkati çeken bir diğer yanlışlık ise, korunması gereken taşınır kültür varlığını müzeye alıp almama konusunda yetkililere takdir hakkı tanınmasıdır⁵⁸. Zira, korunması gerekli olduğuna karar verilen bir kültür varlığının özel mülkiyete bırakılmaması gerekir⁵⁹. Mevcut düzenleme, millî değerleri sübjektif iradelere bırakmak suretiyle tafisi çok güç sorunlara yol açabilir. Son olarak, satın almaya değer görülmemesi nedeniyle söz konusu varlığın getirene iade edilmesinin uygulama alanına ilişkin son derece tuhaf bir ayrıma gidilmiştir. Şöyle ki, kültür varlığını kendi mülkünde bulan kişiler bu hükme tâbi olduğu hâlde, başka bir kişinin mülkünde bulan kişiler için aynı şey söz ko-

nusu değildir. Daha açık anlatımla, bir kişi korunması gerekli kültür varlığını başka bir kişinin eşyasında bulmuş ise devlet bunu mutlaka satın alacaktır (2863 sayılı Kanun m. 64).

Müzelere alınmasına gerek görülmemesi nedeniyle iadeye tâbi olan kültür varlıkları, getirenlerin zilyetliğine geçinceye kadar devlet malı niteliğindedirler. Bu durumun doğal sonucu olarak, bu varlıkları bulundurma suçu işleyenlere ceza uygulanabilmesi için, müze yetkililerinin yapacağı değerlendirmeyi beklemeye gerek yoktur.

Kültür varlıklarının tamamı devlet malıdır şeklinde bir ifade de yanlıştır. Zira, yasal olarak gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınır kültür ve tabiat varlıkları da vardır. Bunlar; a) 23.4.1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesinden önce mülkiyete konu olan, b) 2863 sayılı Kanun'un 25. maddesi uyarınca tasnifi sonucu korunması gerekli görülüp tescili yapılan, ancak müzelere alınması yoluna gidilmeyip iade edilen, c) Mülkiyeti yurt dışında edinilip yurda getirilen varlıklardır.

III- Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyonculuğu

A) Koleksiyon Kavramı

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik⁶⁰, Fransızca *collection* kökeninden gelen koleksiyonu “*Belirli bir sistem içinde sınıflandırılarak belirli şartlarda, belirli bir yerde saklanan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarından oluşan grup*”, şeklinde tanımlamıştır. Sözlükte ise söz konusu kavram “*Öğrenme, yarar sağlama veya zevk amacıyla bir araya getirilmiş ve özelliklerine göre sınıflara ayrılmış nesnelere bütünü, derlem*” olarak tanımlanmıştır.

B) Koleksiyoncu Kavramı

Yönetmelikte koleksiyoncu⁶¹ “*koruma, değerlendirme, yarar sağlama ve merakı tatmin amacıyla korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının ko-*

51 Özellikle 24, 25 ve 64. maddelerde bu ifadelere rastlanılmaktadır.

52 Taşınır kültür varlıklarının devlet tarafından satın alınması kamulaştırma olarak ifade edilebilir mi? Türk Anayasa ve İdare Hukuku düzenlemelerinde taşınır varlıkların kamulaştırılmasına (istimvâl) imkân tanıyan bir hükme rastlamak mümkün değildir. Zira bu müesseseye Türk hukukunda Anayasa M. 121/II hükmü doğrultusunda çıkarılmış bulunan 2935 sayılı Olağanüstü Hâl Kanunu'nda rastlanılabılır: GÜNDAY, Metin: İdare Hukuku, B. 9, Ankara 2004, 253; MUMCU, (2), 52.

53 Aynı görüş için bkz. KANADOĞLU, 198.

54 Aynı doğrultuda bkz. Dan. 6. D. 11.5.1976 T., 1974/3967 E., 1976/3140 K.: SÖNMEZ/KARAGÖZOĞLU, 128.

55 İncelenen bir varlığın korunması gerekli kültür varlığı olup olmadığına karar verme işlemine tasnif adı verilir. Bu işlem neticesinde korunması gerekli olduğuna karar verilen kültür varlıkları tescil edilirler.

56 Belge ve döküm listeleri düzenleme ve bunların birer nüshasının müze dosyalarında muhafaza edilmesi işlemine tescil denir.

57 KANADOĞLU, 198.

58 “*Eski eser olmadıkları için tasnif ve tescil dışı kalanlar sahiplerine veya zilyetlerine iade olunurlar*” (1710 sayılı EEK m. 20). Görüldüğü üzere eskiden, müzeye alınmayarak getirene iade edilen varlıklar, eski eser olarak nitelendirilmeyordu.

59 UMAR/ÇİLİNGİROĞLU, 216.

60 RG. 15.3.1984, S. 18342. Adı geçen düzenleme çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde sadece “*Yönetmelik*” olarak anılacaktır.

61 Koleksiyon yapmaya meraklı kimse, derlemci: Türk Dil Kurumu, 1200.

leksiyonunu yapan veya yapacak olan kişi veya kuruluşlar” şeklinde tarif edilmiştir (m. 4).

1710 sayılı EEK, sadece gerçek ve tüzel kişilerin koleksiyoncu olabileceğini hükme bağlamış ve tüzel kişiliği olmayan kuruluşlara koleksiyon yapma yetkisi vermemiştir (m. 21). 2863 sayılı Kanun ise dikkatsiz ifadeler nedeniyle, tüzel kişiliği haiz olmayan kamu kurum/kuruluşlarının koleksiyoncu sıfatını taşıyıp taşımayacağını müphem hâle getirmiştir. “... *Kamu kurum ve kuruluşları, ... Koleksiyonlar meydana getirebilir...*” (m. 26/II) ile “*Gerçek ve tüzel kişiler, ... Koleksiyonlar meydana getirebilir.*” (m. 26/VI) ifadeleri görüldüğü üzere aynı madde içinde yer almaktadır. Bu maddede yer alan çelişkili ifadelerle rağmen, hüküm genel olarak yorumladığımız zaman, tüzel kişiliği haiz olmayan bir kamu kuruluşunun da koleksiyoncu olabileceği sonucuna ulaşıyoruz. Bu anlamda olmak üzere örneğin, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi ortaçağ ve yeniçağ Anadolu Medeniyetleri'nin eski mevzuat ve yargı kararlarına ilişkin bir koleksiyon meydana getirebilir.

C) Başvuru

Taşınır kültür ve tabiat varlıkları koleksiyonculuğu yapmak isteyenlerin yönetmelikte düzenlenen belgelerle⁶² birlikte en yakın⁶³ müze müdürlüğüne yazılı olarak başvurmaları gerekir (Yönetmelik m. 5).

Yapılan başvuru üzerine, ilgili müze müdürlüğüne bağlı uzmanlar, koleksiyonun bulunduğu veya bulundurulacağı yerin, eserlerin sağlıklı bir şekilde muhafazası için uygun olup olmadığı ve güvenlik tedbirlerinin gereği gibi alınıp alınmadığını incelerler. İnceleme sonucunda, herhangi bir sakınca görülmez ise müze müdürlüğüne izin belgesi verilir⁶⁴. Verilen

62 Başvuru dilekçesine eklenecek belgeler: 1. Nüfus hüviyet cüzdanı örneği, 2. İkametgâh belgesi, 3. Eski eser kaçakçılığı, kaçak kazı veya gizli define arayıcılığı gibi suçlardan hükümlü olmadığına dair Cumhuriyet Savcılığından alınacak belge, 4. Üç adet vesikalık fotoğraf, 5. Koleksiyonun bulundurulacağı yerin adresi, 6. Varsa ellerinde bulunan eserlerin adını ve cinsini belirtir bir liste, 7. Tüzel kişilerden ise, 5. ve 6. maddelerde belirtilen belgeler ile yetkili kurullarından alınan karar veya onay (Yönetmelik m. 5).

63 “*En yakın müze*”den kasıt ilgili müzedir. Şöyle ki, burada fiziksel bir yakınlık aranmaz. Özellikle Büyükşehirlerde yerleşim yerleri müzeler arasında paylaşılmıştır. Örneğin, Çankaya – Gökkuşluğu Mahallesi Etnografya Müzesine bağlıdır.

64 1710 sayılı EEK, koleksiyon yapılmaya başlandığı yolunda bildirim yapılması yükümlülüğünü hükme bağlamıştır. 2863 sayılı Kanun ise görüldüğü üzere koleksiyona başlamadan önce izin

belgenin bir nüshası Bakanlığa gönderilir (Yönetmelik m. 5/II). Gerçek ve tüzel kişiler, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na verilecek bu izin belgesi ile korunması gerekli taşınır kültür varlıklarından oluşan koleksiyonlar meydana getirebilirler (2863 sayılı Kanun m. 26/VI).

Bu izin belgesi A4 ebatlarındadır. Bu nedenle, koleksiyonunun bu belgeyi beraberinde gezdirme olanağı pek mümkün değildir. Bu belgenin beraberinde olmaması, koleksiyonunun, yerleşim yeri dışında başka bir ilden kültür varlığı satın almak istemesi durumunda çekingen davranması sonucunu doğuracaktır. Zira satım sözleşmesi esnasında yapılacak bir kolluk müdahalesi durumunda, hukukî statüsü aydınlanıncaya kadar koleksiyoncu sıkıntı yaşayabilecektir. Açıklanan bu nedenle, kolaylıkla taşınabilir, sürücü belgesi veya nüfus cüzdanı boyutunda bir izin belgesinin müze müdürlüğüne düzenlenerek ücreti karşılığında koleksiyoncuya verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

D) Koleksiyonun Konusu

Bu koleksiyonun konusu adından da anlaşılacağı üzere korunması gerekli taşınır tabiat ve kültür varlıklarıdır. Çalışma konumuz her ne kadar kültür varlıkları olsa da tabiat varlıklarının da bu kapsamda olduğunu belirtmek gerekir.

2863 sayılı Kanun'un lafzına göre koleksiyonların konusunu sadece kültür varlıkları oluşturabilir. Tabiat varlıklarına hükümde yer verilmemesi, kasıtlı susma mıdır, bilinçli boşluk mudur ya da kanunun eksikliği midir? UMAR/ÇİLİNGİROĞLU, bunun dikkatsizlikten kaynaklandığını, bu durumun bilinçli boşluk olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve böylelikle tabiat varlıklarına ilişkin müze kurmanın veya koleksiyon yapmanın da mümkün olduğunu savunmuştur⁶⁵. Kanun koyucu, kanunun her yerinde⁶⁶ kültür ve tabiat varlıklarını ifadesini kullanmış, “*Tanımlar ve Kısaltmalar*” başlığını taşıyan 3. maddede kültür varlıklarını ayrı, tabiat varlıklarını ayrı tanımlamış, daha da önemlisi ilgili maddenin (m. 26) ilk fıkrasını “... *Kültür ve tabiat varlıklarına ...*” şeklinde düzenlemiştir. Bu tâhiller ışığında, tabiat varlıklarına ilişkin koleksiyona kanunun izin vermediği aksi

alma koşulunu getirmiştir.

65 UMAR/ÇİLİNGİROĞLU, 224.

66 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ve diğer maddeler.

bir uygulamanın kanun koyucunun iradesini hiçe saymak anlamına geleceği sonucu çıkmaktadır. Ancak, 2863'e hâkim olan özensizlik ve her şeyden önemlisi kanunun atfı yaptığı yönetmeliğin başlığı nedenleriyle UMAR/ÇİLİNGİROĞLU'nun haklı olduğunu düşünürüz⁶⁷.

KANADOĞLU, koleksiyonda belgesiz kültür ve tabiat varlığı bulunduğunun tespit edilmesi hâlinde koleksiyonculuk izin belgesinin iptal edileceğine ilişkin Ek madde 1/a hükmünün kaldırılmasını eleştirmektedir⁶⁸. Bir başka deyişle, bu değişiklikten önce sadece belgeli kültür varlıkları⁶⁹ ile ilgili bir koleksiyon yapılabiliyordu. Konuyu bir örnekle açıklayacak olursak; bir kişi tarlasından veya dedesinden kalma bir sandıktan II. Mahmut dönemine ait bir *zolta*⁷⁰ buldu ve bunu müzeye götürdü. Müze, tescil dışı bıraktığı bu *zoltayı* sahibine bir belge ile iade etti. Söz konusu sikkenin, bu hâli ile bir koleksiyoncunun koleksiyonuna girmesi durumunda her hangi bir sorun yoktur. Buna karşılık, müzeye hiç götürülmeden doğrudan kendisine gelen bu *zoltayı* envanter defterine kaydeden koleksiyoncunun belgesi iptal edilir. Bu riski göze almak istemeyen koleksiyoncu doğal olarak bu sikkeyi almayacaktır. Koleksiyoncunun satın almaması ve müzenin satın alacak olsa bile bürokratik bir takım sorunlar nedeniyle ödeme yapmada çok geciktiği bir ortamda, bu kültür varlığının eriyerek gümüş madeni yığına dönüşmesi pek olası bir sonuçtur. Bu son tâhilde, KANADOĞLU'na katılmıyoruz ve söz konusu değişikliğin isabetli olduğu kanısındayız. Zira bu yolla, ne şekilde elde edildiğine bakılmaksızın kültür varlıklarımız kayıt altına alınmakta bir başka deyişle toprak üstüne çıkmaktadır.

E) Kültür Varlıklarının Devri

Koleksiyoncular, ilgili müzeye tescil ettirerek, kolek-

siyonlarındaki her türlü eseri on beş gün önce Kültür ve Turizm Bakanlığı'na haber vermek şartı ile kendi aralarında değiştirebilir veya satabilirler. Satın alma da öncelik Kültür ve Turizm Bakanlığı'na aittir (2863 sayılı Kanun m. 26/VIII).

Burada önemli bir vasıflandırma hatası vardır. Zira, buradaki hukukî işlem satım sözleşmesi değil devir sözleşmesidir. Koleksiyoncu, kendi mülkiyeti altındaki bir varlığı satmamaktadır. Devlet tarafından verilen izin üzerine elinde bulundurduğu varlığı gene kendisi gibi bu anlamda ruhsatlı bir kişiye devretmektedir.

Yönetmelik, kanundan farklı olarak, bakanlığa değil en yakın müze müdürlüğüne haber verileceğini hükme bağlamıştır⁷¹. Kanunda geçen ifadenin daha doğru olduğunu, haber verilecek makamın Kültür ve Turizm Bakanlığı olduğunu düşünüyoruz. Zira sonuçta devralacak makam yönetmelikte de düzenlendiği gibi bakanlıktır. Bu durumda müzeye yapılacak bildirim gereksiz bir zaman kaybı olacaktır. Ayrıca, ilgili müze kendisinde aynı objeden çok olduğu için devralmak istemese dahi bakanlığın bu konudaki düşüncesi ve tasarrufu farklı olabilir.

Hükümde geçen “*satın almada öncelik*” ifadesi devletin bu yetkisini anlamsız bir şekilde kısıtlamaktadır. Zira elinde bulunan varlığı başka bir koleksiyoncuya devretmek isteyen koleksiyoncu, bunu devlete haber verecek ve devletin devralmak istemesi durumunda buna katlanacaktır. Ancak, koleksiyoncu elindeki varlığı trampa etmek istediği takdirde durumdan devleti gene haberdar etmekle birlikte, devletçe kendisine önerilen ödülü beğenmediği takdirde üçüncü kişi ile trampa işlemini gerçekleştirebilecektir. Kısaca, devletin önceliği sadece devir sözleşmesine sıkıştırılmıştır⁷².

F) Koleksiyonun Hacedilebilirliği

Koleksiyonda yer alan kültür varlıkları koleksiyoncunun borcu nedeniyle hacedilebilir mi? Burada sorun bu kültür varlıklarının devlet malı niteliği taşıma-

67 Aynı görüş doğrultusunda bkz. GÜNDEL, 144-145.

68 KANADOĞLU, 201.

69 “*Tasnif ve tescil dışı bırakılan ve müzelere alınması gerekli görülmeyenler, sahiplerine bir belge ile iade olunurlar*” (2863 sayılı Kanun m. 25/IV-1. cümle).

70 “*Alman Taler'i örnek alınarak yapılan gümüş veya bilyon para birimidir. Bu birim Osmanlı Kuruşu'na da örnek olmuştur. Alman Taler'i halk dilindeki adı ile Alman Talerisi Osmanlı topraklarında da tedavül etmiş, 1.5 taler; bir düka veya Osmanlı altını sayılmıştır. Çifte Zolta (= 60 para), Zolta (= 30 para) ve Yarım Zolta (= 15 para) değerlerinde olmak üzere üç ayrı ağırlıkta basılarak I. Abdülhamid dönemi sonuna kadar tedavül etmiştir. Belirgin özelliği tuğrasız olmasıdır*”: Bkz. <<http://tr.wikipedia.org>>, 18.12.2008.

71 Bu konuyu yönetmelik ise şu şekilde düzenlemiştir; “*Koleksiyoncular, ilgili müzeye tescil ettirerek koleksiyonlarındaki her türlü eseri on beş gün önce en yakın müze müdürlüğüne haber vermek şartı ile kendi aralarında değiştirebilir veya satabilirler. Satın almada öncelik bakanlığa aittir.*” m. 12/1.

72 Ayrıntılı bilgi için bkz. UMAR/ÇİLİNGİROĞLU, 222-223.

sından doğmaktadır. İİK m. 82’de hükme bağlanan devlet mallarının haczedilemezliği ilkesi karşısında, koleksiyoncunun zilyetliğindeki bu varlıkların durumu ne olacaktır? Koleksiyonda yer alan kültür varlıklarının haczedilebileceğini düşünüyoruz. Zira, devlet mallarının haczedilememesi ilkesinin önemli nedenlerinden birisi, hukuk devletinde devletin borçlarını ödeyeceğine olan inançtır. Oysa burada bir kamu kurum veya kuruluşunun borcu için değil, özel hukuk kişilerinin borcu için haciz yapılmaktadır⁷³.

Her ne kadar İİK’da devlet mallarının haczedilemeyeceği hükme bağlansa da, uygulamada⁷⁴ bu yasak sadece kamu hizmetine tahsis edilen devlet malları için geçerlidir⁷⁵. Zira bir kamu malının haczi tahsis edildiği işlevde aksamalara yol açabilir⁷⁶. Bu anlamda, müzede teşhir edilen kültür varlıklarının haczi mümkün değildir. Koleksiyoncunun zilyetliğinde bulunan kültür varlıkları ise kamu hizmetine tahsisli olmadıklarından haczedilebilirler.

Son olarak, devlet mallarının haczedilmezliği ilkesi devlet mallarının devredilmezliği ilkesinin bir sonucudur⁷⁷. Bu bağlamda, koleksiyoncunun elinde bulunan kültür varlıkları ekonomik değeri olan ve başka bir koleksiyoncuya bedel karşılığı devirleri de mümkün olan eşyadır. Bu durum da, haczedilmezlik ilkesinin bunlar açısından uygulama kabiliyeti olmadığını göstermektedir⁷⁸.

Ayrıca, bunların icra kanalı ile gene koleksiyoncu sıfatını haiz bir kişiye devri devlet malı olma niteliikle-

rine hanel getirmez. İcra dairesinin yapacağı açık artırma, artırma şartnamesine koyulacak hüküm sayesinde, koleksiyoncu sıfatını haiz kişiler arasında yapılacak ve haczedilen kültür varlığı devralan kişinin envanter defterine kaydedilecektir. Bu durumda sadece bir el değiştirme söz konusu olacaktır.

IV- Koleksiyoncunun Hukukî Durumu

Koleksiyoncular faaliyetlerini, Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bildirmek ve yönetmelik gereğince, taşınır kültür varlıklarını envanter defterine kaydetmek zorundadırlar (2863 sayılı Kanun m. 26/VII).

Kültür varlığını edinme şeklinin yasal olmaması bazı sorunları beraberinde getirmektedir. Şöyle ki, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi koleksiyoncunun, edindiği varlığı en geç bir ay içinde kaydetmesi gerekir. Edinmeden itibaren başlayan bu sürenin hesaplanması hayli güçtür. Konuyu bir örnekle açıklamak gerekirse:

Koleksiyoncu, üç gün önce teslim aldığı kültür varlığını satın alıp almamaya karar vermek için incelemeye başladı. İhbar üzerine yapılan aramada, söz konusu koleksiyoncunun evinden bu obje çıktı. Bu durumda çok ciddi bir ispat sorunu ile karşı karşıyayız. Zira koleksiyoncu “- Ben şu kişiden üç gün önce bu objeyi teslim aldım” dediği vakit o kişiyi de suçlu durumuna düşürmüş olacaktır. Bunun yanı sıra, taraflar arasında yazılı bir metin olmayacağı için üç gün önce bu objenin teslim alındığının ispatı da çok zordur. Son derece nazik olan bu konularda şu şekilde gelişecek olan uygulamanın amaca uygun sonuçlar doğuracağı kanısındayız. Henüz kaydı yapılmamış bir kültür varlığı bulundurmanın bir koleksiyoncuyu cezalandırmak için yeterli bir neden olması doğal olarak caydırıcı bir etki yapacaktır. Bu konuya ilişkin hükümler ve bunların katı uygulamaları insanların koleksiyonculuktan soğumasına yol açacak ve kültür varlıklarımız müze depolarındaki yerlerini alarak çürüme sürecine başlayacaktır. Böylesi bir sonucun önlenmesi için konunun dürüstlük kuralları (MK m. 2) çerçevesinde çözümlenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu anlamda olmak üzere, henüz kaydedilmemiş kültür varlıklarını bulundurmaya tek başına yeterli saymayarak, aynı çerçevede başka bir suç ile içtimai ceza için gerekli bir koşul saymanın rasyonel olduğunu düşünün-

73 PEKCANITEZ, Hakan/ATALAY, Oğuz/SUNGURTEKİN ÖZKAN, Meral/ÖZEKES, Muhammet: **İcra ve İflâs Hukuku**, B. 6, Ankara 2008, 240-241.

74 Y. 12. HD. 11.7.2000 T., 11128 E., 11748 K.; Y. 12. HD. 11.3.2003 T., 1561 E., 4859 K.; Y. 12. HD. 20.10.2003 T., 16406 E., 20318 K.; Y. 12. HD. 8.4.2004 T., 3606 E., 8571 K.; Y. 12. HD. 16.4.2004 T., 4404 E., 9567 K.; Y. 12. HD. 7.5.2004 T., 7351 E., 11718 K.; Y. 12. HD. 13.5.2004 T., 8337 E., 12211 K.; Y. 12. HD. 11.6.2004 T., 10463 E., 14825 K.; Y. 12. HD. 30.4.2004 T., 6084 E., 10813 K.; Y. 12. HD. 25.2.2005 T., 597 E., 3724 K.; Y. 12. HD. 7.4.2005 T., 4076 E., 7499 K.: ERİŞ, Gönen: **En Son Değişikliklerle Gerekçeli – Açıklamalı – İctihatlı İcra ve İflâs Kanunu**, Ankara 2005, 473 vd.

75 KURU, Baki/ARSLAN, Ramazan/YILMAZ, Ejder: **İcra ve İflâs Hukuku Ders Kitabı**, B. 22, Ankara 2008, 265-266.

76 ÖZAY, İl Han: **Günışığında Yönetim**, B. 3, İstanbul 2002, 610.

77 GÖZLER, Kemal: **İdare Hukuku Dersleri**, B. 7, Bursa 2008, 676.

78 Satışa esas parasal değer haczin temel nedenini teşkil etmektedir. Bu doğrultuda bkz. Y. 12. HD. 26.4.2004 T., 6033 E., 10262 K.: ERİŞ, 484-485.

yoruz. Örneğin, henüz kaydedilmemiş bir kültür varlığını satmak⁷⁹, bağlı olunan müzede kayıtlı adresin dışında başka bir yerde tutmak⁸⁰ gibi.

Koleksiyoncunun, koleksiyonunda bulunan taşınır kültür varlıkları üzerinde mülkiyet hakkının bulunmadığını yukarıda açıklamıştık. Buradaki hukukî durumun başkası için zilyetlik olduğunu, koleksiyoncunun emanetçi sıfatına sahip olduğunu düşünüyoruz. Bu zilyetlik ise 2863 sayılı Kanun'dan doğan bir hakka dayanır.

Devletin malını emanetçi sıfatı ile zilyetliğinde tutan koleksiyoncu bu malda meydana gelen zararlardan da sorumlu olacaktır. Bu bağlamda, koleksiyonda bulunan kültür varlıklarının çalınması, tahrip olması ve telef olması gibi durumlarda bunların bedelini devlete ödemek zorunda kalacaktır. Buradaki sorumluluğun sebep sorumluluğu olarak nitelendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Daha açık anlatımla, kültür varlıklarının zarara uğramasında kusursuz olduğunu ispat eden koleksiyoncunun sorumluluktan kurtulması gerekir. Aksi bir tutum, koleksiyonculuğu olumsuz anlamda etkileyecektir.

Koleksiyonculuğa ilişkin hükümleri eleştiren ÖZDOĞAN⁸¹, “Devletin anayasal ve yükümlülüğünü üst-

79 “... Koleksiyoncu belgesi olan davacının korunması gerekli taşınır kültür varlığı niteliğindeki eski yunan sikkesini koleksiyoncu belgesi sahibi olmayan bir kuyumcuya gerekli izin alma yükümlülüğünü de yerine getirmeksizin satmak isterken yakalandığı, evinde yapılan aramada ise yine korunması gerekli nitelik taşıyan tasnif ve tescile tâbi muhtelif devirlere ait 17 adet sikkenin de ele geçirildiği, bu suretle koleksiyoncu olarak keza envanter defterine kaydetme yükümlülüğünü yerine getirmeden elinde taşınır kültür varlığı bulundurduğu, bu nedenle eski eser kaçakçılığı suçundan Ağır Ceza Mahkemesi'nde hakkında açılan dava sonucunda 29.11.1983 günlü kararla mahkum olduğu ve anılan mahkeme kararıyla elindeki envanter defterine kaydedilmemiş taşınır kültür varlıklarının müze müdürlüğüne teslimine karar verildiği temyiz dosyasının incelenmesinden anlaşılmıştır...”: D. 6. D. 24.10.1990 T., 1989/280 E., 1990/1883 K.: KANADOĞLU, 203.

80 “...Koleksiyonculuk belgesine sahip olan davacının adresinde Ankara Emniyet Müdürlüğü'nce yapılan arama sonucu ele geçirilen ve koleksiyona ilave edileceği belirtilen korunması gerekli taşınır kültür varlıklarını 2863 sayılı yasa uyarınca çıkarılan Yönetmeliğin 10. maddesi uyarınca envanter defterine kaydetmediği, koleksiyonculuk belgesi verilmesi için başvuruda bulunurken gösterdiği ikametgâhını değiştirdiği hâlde, bu değişiklik için ilgili müze müdürlüğünden izin almadığı konusunda bir ihtilâf bulunmamaktadır...”: D. 6. D. 8.4.1997 T., 1996/3106 E., 1997/1905 K.: KANADOĞLU, 202.

81 İstanbul Üniversitesi Prehistorya Bölümü Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN.

lendiği uluslararası antlaşmalar gereği görevi, kültür mirasının korunmasını, bilimsel esaslara göre belgelenecek ortaya çıkarılmasını ve aynı ölçütler içinde gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır. Koleksiyoner eseri elde ediş biçimi açısından böyle bir endişe duymaz. Bilgi eserin hangi konuda ve nelerle birlikte olduğundan hangi dönemde yapıldığına, eseri kullanan insanların neleri yiyip içtiğinden nasıl yaşadığına çok geniş bir spektrumunu olan bir hazinedir. Ciddi bir devlet anlayışının gereği de eski eserlerin tahribatı ve paraya dönüşebilirliği anlamına gelen koleksiyonerliği teşvik değil bu hazineyi korumak olmalıdır” şeklinde görüşünü beyan etmiştir⁸².

Biz bu düşünceye katılmıyoruz. Şöyle ki: kültür varlıklarını satın alanlar bu konuya ilgi duyan kişilerdir. Zira ilgisi olmayan kişilerin bu varlıkları çok düşük bedellerle dahi satın almaları pek mümkün değildir. Bu konuya merak duyan kişilerin ise, kültür varlıklarını müzelerin nemli depolarından çok daha iyi bir şekilde koruyacakları şüphe götürmez bir gerçektir. Koleksiyoncuların büyük çoğunluğunda tekrar satma saiki yoktur. Kaldı ki, tekrar satma saiki ile satın alanlar dahi, yüksek bedele satabilmek için bunların kondisyonlarının muhafaza edilmesine özen gösterecekler ve daha dikkatli davranacaklardır. Burada şu noktanın altını önemle çizmek gerekir; teşhir etme veya inceleme amaçlı olarak bir kültür varlığının edinilmek istenmesi hâlinde hiç şüphesiz ki öncelik müzenindir. Kamu yararının özel menfaate üstünlüğü her türlü tartışmanın dışındadır. Ancak, müzenin edinme amacı nemli depolarda saklayarak gelecek kuşaklara aktarmak ise, koleksiyoncular bu amacı daha iyi bir şekilde gerçekleştirebilirler.

Sonuç

Kültür varlıklarının kapsamı özel bir kanun ile düzenlenmiştir. Kültür varlıkları koleksiyonculuğunun hukukî durumu ise bu özel kanunda yer alan bir hüküm ve burada atf yapılan yönetmelik ile belirlenmiştir. Her iki düzenleme de çelişkili ve müphem ifadeler içermektedir. Gerek uygulama ve gerekse kanunun yapma tekniği açısından son derece sakıncalı sonuçlar doğuran bu durumun en kısa sürede düzeltilmesi temennisindeyiz.

82 KANADOĞLU, 201.

Kültür varlıklarının ticaretine dair mevcut hükümlerin zahmet ve formalitesi çoktur. Bu yasal durumun pratikteki sonucu ise küçük bir felakettir: II. Mahmut ve daha önceki padişahlara veya medeniyetlere (Selçuklu Devleti, Bizans İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu vb) ait altın veya gümüş sikkeler bu yasal sorunlar nedeniyle eritilmekte ve maden değeri üzerinden satılmaktadır. Yerine tekrar koyulması mümkün olmayan, tarih şuuru açısından son derece büyük önem taşıyan kültür varlıklarımızın kişiliksiz maden yığınları hâline dönüşmesini engelleme zorunluluğu gelecek kuşaklara olan borcumuzdur.

Ticaret serbestisi tanıyan yasal sınırın Osmanlı Devleti'nin başına kadar çekilmesi öncelikli olarak yapılması gerekli değişikliktir. Bundan önceki dönemlere ait kültür varlıklarımızla ilgili koleksiyonculuğun ise ağır koşullardan kurtarılacak özendirilmesi gerekir. Müzelerin, kendilerine gelen kültür varlıklarını sırf depoda saklamak için ödül ödeyerek almak yerine koleksiyoncuların zilyetliğine ve korumasına terk etmesi daha rasyonel bir tercihtir. Sonuçta bunlar devlet malıdır ve devlet de doğal olarak istediği koleksiyoncudan istediği kültür varlığını müzeye aktarabilir.

KAYNAKÇA

AKİPEK, Serap: **Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Kültür Malları**, Ankara 1999.

ERİŞ, Gönen: **En Son Değişikliklerle Gerekçeli – Açıklamalı – İçtihatlı İcra ve İflas Kanunu**, Ankara 2005.

ESENER, Turhan/GÜVEN, Kudret: **Eşya Hukuku**, B. 4, Ankara 2008.

GÖZLER, Kemal: **İdare Hukuku Dersleri**, B. 7, Bursa 2008.

GÜNDAY, Metin: **İdare Hukuku**, B. 9, Ankara 2004.

GÜNDEL, Ahmet: **Açıklamalı – İçtihatlı Eski Eserler Hukuku Ceza – Hukuk**, Ankara 1996.

HALDÛN, İbn (Çev. KENDİR, Halil): **Mukaddime**, C. II, Ankara 2004.

KANADOĞLU, Sabih: **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku**, B. 3, Ankara 2007.

KURU, Baki/ARSLAN, Ramazan/YILMAZ, Ejder: **İcra ve İflâs Hukuku Ders Kitabı**, B. 22, Ankara 2008.

MUMCU, Ahmet: “**Eski Eserler Hukuku ve Türkiye**”, AÜHF Dergisi 1969, C. XXVI, S. 3-4, s. 45-78 (1).

MUMCU, Ahmet: “**Eski Eserler Hukuku ve Türkiye**”, AÜHF Dergisi 1971, C. XXVIII, S. 1-4, s. 41-76 (2).

ÖZAY, İl Han: **Günışığında Yönetim**, B. 3, İstanbul 2002.

ÖZEL, Sibel: **Uluslararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması**, İstanbul 1998.

PEKCANITEZ, Hakan/ATALAY, Oğuz/SUNGURTEKİN ÖZKAN, Meral/ÖZEKES, Muhammet: **İcra ve İflâs Hukuku**, B. 6, Ankara 2008.

SÖNMEZ, İbrahim/KARAGÖZOĞLU, Turgay: **Taşınır – Taşınmaz Eski Eserler Hukuku**, Ankara 1989.

TÜRK DİL KURUMU: **Türkçe Sözlük**, B. 10, Ankara 2005.

UMAR, Bilge/ÇİLİNGİROĞLU, Altan: **Eski Eserler Hukuku**, Ankara 1990.

KISALTMALAR

AMK	: Anayasa Mahkemesi Kararı
B.	: Bası
bkz	: bakınız
C.	: Cilt
D.	: Daire
Dan.	: Danıştay
E.	: Esas
EEK	: Eski Eserler Kanunu
HD	: Hukuk Dairesi
İİK	: İcra İflâs Kanunu
K.	: Karar
m.	: madde

MK	: Türk Medeni Kanunu
RG	: Resmi Gazete
S.	: Sayı
s.	: sayfa
T.	: Tarih
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
vd.	: ve devamı
www	: world wide web
Y.	: Yargıtay
y.	: Yıl
YHGK	: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu
YKD	: Yargıtay Kararları Dergisi